

Poruka pisca

Branka Gajović

NISU SVE PRIČE ISPRIČANE

Pitaju me neki sagovornici zašto mi se ne dopada postmodernizam i zašto „ne verujem“ Borhesu. Najkraće rečeno – poetika postmoderne književnosti mi ne prija. Borhesu svaka čast, ali me ne oduševljava njegovo „takmičenje“ s Bogom.

Odmah na početku svoje književne karijere argentinski pisac Horhe Luis Borhes (najosporavaniji i najhvaljeniji autor XX veka) jasno je stavio do znanja da je *realistička književnost jedna izrađena konvencija i da najbolja dela književnosti koja počiva na evropskom kulturnom stablu nisu realistična nego fantastična*. Borhesovo intimno ubeđenje jeste shvatanje da je *umetnik veliki mitograf, osoba koja stvara novi univerzum na bazi postojećih mitova*.

Sve ono što počiva na fantastičnim osnovama Borhesu je bilo značajnije i vrednije nego realističko pripovedanje. Slavni pisac očigledno nije cenio realističku književnost čiji je glavni problem bio problem kauzalnosti. On nije uvažavao književnost *koja je ulančavala događaje po sledu stvarnosti*. Kao književni praktičar prezirao je ruske teoretičare romana i sa strašću nipodaštavao psihologiju i psihologiziranje u delima velikih ruskih pisaca: „Roman karaktera ili psihološki roman teži ka bezobličnosti. Rusi i njihovi učenici su pokazali do odvratnosti da ništa nije nemoguće: samoubistva iz prevelike sreće, ubistva iz milosrđa, ljubavnici koji se obožavaju do večnog razdvajanja, izdajnici iz ljubavi ili poniznosti...“

Borhesa uopšte nisu zanimali karakteri jer *oni podrazumevaju baratanje psihologijom i raznim drugim oblicima ubeđivanja čitaoca*. Ono što je za njega bilo bitno jeste situacija od koje je uvek polazio u građenju književnog teksta.

Meni se, i kao piscu i kao čitaocu, dopada baš psihološki roman. Uživam u toj vrsti romana u kojem se do najsitnijih detalja opisuju duhovna stanja literarnih likova. Dopada mi se kontemplativni psihološki realizam. Nisam sklona postmodernoj kombinatorici. Volim esejističko-poetske romane pune snažne verbalne energije. Vezana sam za tradicionalnu retoriku i rečeničku tradiciju, ali ne i za fantastičnu koncepciju književnosti.

Borhesovi prozni tekstovi svedoče o njegovom neiscrpnom stvaralačkom daru, o njegovoj ogromnoj stvaralačkoj mašti, koja mene, nažalost, nije opčinila. Njegovo književno delo trebalo je da *osveži fasadu modernističke književne zgrade*, ali je svojom suviše velikom lucidnošću Borhes ugušio književni izraz, koji je kasnije doveo do besmisla postmodernističkog pravca.

Zbog čega?

Zbog primitivne agresivnosti sujete i umišljenosti mnogobrojnih autora koji su se upustili u otimanje karte za putovanje u besmrtnost.

Borhesova želja ili potreba da akcenat stavi na analizu jezika, a ne na humaniziranje sveta, izazvala je kod mnogih svetskih spisatelja jednu opštu „razigranost“ na polju književnog izraza. Umesto spasitelja sveta i duše čovekove, javili su se stručnjaci za beskrajno jezičko nadigravanje. Jednog pisca blistavog uma, kakav je Borhes nesumnjivo bio, počeli su da podražavaju mnogi „pravi pisci“ i „pisci u pokušaju“, sve u nadi da će postati novi Borhesi.

Oštrina Borhesovog duha, odvažnost njegove inteligencije, plodotvorne vrednosti njegove imaginacije, nesvakidašnja erudicija – sve to skupa iznedrilo je jedan briljantni književni opus koji niko nije mogao da uspešno nadogradi. Mnogobrojni plagijatori i imitatori njegovog dela nisu dorasli zadatku koji je Borhes svojim delom postavio kao standard novog umetničkog pravca.

Naročito izražena Borhesova lucidnost, koja se prosto graniči s „ludilom pronicljivosti“, dovela je do nezasite želje umišljenih književnih veličina, „frustriranih tipova“, da se približe Borhesu, pa i da ga prevaziđu. Otuda pojava „lude trke“ na književnom nebu na kome su mnoge spisateljske zvezde i zvezdice želele da zasijaju punim borhesovskim sjajem, da zasene sve što je ovaj ingeniozni čovek stvorio, i da ponište sve što je bilo dobro u prohujalim umetničkim pravicima. Otuda gomile fantazmagorija (opsena, obmana, varki; neobičnih slika koje vide duševno obolele osobe), baš kao i pregršt fantazmi (apsurdnih i nelogičnih ideja).

Karakteristike Borhesovog stvaralaštva jesu brojne:

- igra kao stvaralački princip
 - naglasak na fantastičnom
 - eruditska mistifikacija
 - anahronističko stilsko usmerenje
 - redefinisavanje kulturnih činjenica prošlosti
 - stvaranje apokrifnih tekstova
 - preterana upotreba citata
 - lažna pripisivanja
 - više nivoa organizacije književnog teksta
 - princip montaže
 - intertekstualnost
 - fragmentarnost
 - žanrovski i stilski sinkretizam
 - originalni sistem simbola
 - parodiranje
 - ironija i samoironija
 - naglasak na grotesknom
 - nesistematičnost i arbitrarnost
 - kult nejasnoće, greške
- i mnoge druge.

Ove nasumice navedene odlike Borhesovog književnog stvaralaštva „plaše“ običnog čitaoca, pa on jednostavno ne zna šta da misli o Borhesu. Niti je u stanju da ga u potpunosti razume.

Danas, u eri preplitanja žanrova, kada se više ne zna šta je pesma, šta priča, šta roman, zbunjeni čitalac žudi za ponovnim uspostavljanjem žanrovskih granica. Žanrovska neuhvatljivost, jadni falsifikati, puka eksperimentisanja po svaku cenu i druga neukrotiva pomodarstva iznedrila su mnoge zloupotrebe književnosti, koja je postala poligon za ispoljavanje moći samoumišljene genijalnosti. Aktuelna literatura sunovratila je prave vrednosti, survala ih u bunar bez dna, i sve one stvaraoce koji se drže tradicionalne usmerenosti oterala na periferiju književnog života.

Pitanje je – zarad koga/čega se razara zdravo tkivo osvedočenih veličina?

Čitalačka publika je zabrinuta.

Možda bi „zabrinutom“ čitaocu reči književnog kritičara Miroljuba Jokovića (koji je napisao predgovor za knjigu IZABRANE PRIPOVEZTKE, H.L. Borhesa, UNIREKS, Podgorica, 1997) mogle približiti neke od tajni uspeha Borhesovog stvaralačkog postupka:

Književnost je za Borhesa stvaranje tekstova koji liče na palimpseste, zato što svaki tekst upućuje na druge tekstove eksplicitno ili implicitno. Uostalom, i Džems Džojls je ubacivao u svoja dela pasaže i misli koji uopšte nisu bili njegovi. Svaki tekst je skup aluzija ili citata, pa i samo artikulisanje teksta nije ništa drugo do još jedna redakcija više. Sve ono što je Borhes napisao vrvi od lažnih i stvarnih navoda, a u krajnjem slučaju to dovodi do negiranja granica među žanrovima i do stvaranja novih formi, do ukidanja tradicionalne retorike. Svaki Borhesov tekst upućuje na drugi pročitani tekst ili na tekst koji mu treba pridodati (...)

Borhesov junak bogati umetnost jednom novom vrstom tehnike: namerno odabranog anahronizma i lažnog pripisivanja, a to znači da Odiseju možemo čitati kao izraz Enejide, odnosno određenog autora kao da je određeni autor. Borhesov junak postupkom palimpsesta ukida istoriju zato što za njega istorijska istina nije ono što se desilo ili ono što mi mislimo da se desilo. Pojmovi kraja su za njega bezobrazno drski, zato mu je tehnika palimpsesta draga jer poništava svaki kraj. Istorija nije potraga za realnošću nego je potraga za poreklom – u tom cilju je dozvoljeno i poigravanje sa istorijom jer ono pokazuje našu malaksalost, zamor od istorije, naš univerzalni barbarizam.

Ironija, paradoks, parodija, ambivalentnost jesu načini koji su korišćeni i pre Borhesa da bi se izrazila paradoksalna pozicija sveta koji nas okružuje ali i paradoksalno stanje egzistencije, samo niko pre ovog erudite nije na takav način stavio težište na ove elemente niti je stvorio tako prepoznatljiv svet simbola stvarajući apokrifnu književnu mitologiju kao što je to on uradio. Pojedine parametre Borhesovog pisma lako je naći kod njegovih omiljenih autora (Vajlda, Šoa, Čestertona, De Kvinsija, Keveda, Tomasa Brauna, Melvila, Henrija Džemsa, Džojlsa ili Kafke), ali kod njenog od njih ne nalazimo

tako izraženo shvatanje da je svet *Velika Knjiga* i da zadatak umetnika nije ništa drugo nego da ga dešifruju.

Ono što će u postmodernom književnom pejzažu svakako biti jedna od dominantnih karakteristika odnosi se na koncepciju vremena i uverenje da koherentnog „ja“ nema. Dosledan svojoj metafizičkoj zapućenosti Borhes će do kraja života ostati veran uverenju da ličnost koju toliko ističemo u prvi plan ne znači ništa, zato što naše „ja“ ne postoji izvan epizodičnog, izvan okolnosti, izvan vremena sadašnjeg. U mnogim pričama Borhes ne priznaje postojanje ličnog „ja“, kao što ga nije priznavao ni Šopenhauer: ja sam drugi, bilo koji čovek i svi drugi ljudi. Junak jedne od najboljih Borhesovih priča, „Besmrtnik“, živi kroz vekove, prvo je Homer, zatim rimski tribun, onda lutajući Jevrejin, a smisao čitave ove metafore može se rezimirati tvrdnjom da su svi ljudi kao jedan čovek, odnosno da posebna osoba nije bilo ko.

Da bi pokazao iluzornu prirodu vremena i prostora Borhes se vrlo često pozivao na Zenonov paradoks o trci između Ahila i kornjače, na ciklične teorije ili na mit o Večnom Povratku. Izvan sadašnjeg trenutka ne postoji drugo vreme, svet očiglednosti je irealan svet. Šopenhauer je davno rekao, a to je postao Borhesov kredo, kako niko nikada nije živio u prošlosti i nikada neće živeti u budućnosti, odnosno da je vreme sadašnje celokupna forma života (...)

Verovatno da u književnosti XX veka nema paradoksalnijeg stvaraoca od Borhesa: sa takvom strašću je tragao za metafizikom, sa jedne strane, a sa druge to je traganje poprimilo obeležje negacije svake natprirodne moći ili religije, skoro nihilizma. Za njega je svaki kultivisani čovek pomalo teolog, a da bi to bio nije potrebno da veruje (...)

U antologijskom tekstu „*Tlon Uqbar Orbis Tertius*“ iz njegove najpoznatije knjige, *Fikcije*, sve je imaginarno i izmišljeno a kuriozitet je utoliko veći što je sve ispričevano esejišičkom tehnikom i tonom i potpomognuto navodima i citatima pa čitalac stiče utisak da je imaginarni svet realan odnosno da delovi Borhesovog teksta jesu preuzeti iz drugih knjiga. Kao da se ovde Borhes takmiči sa Bogom – pokazuje nam da su smrtnici takođe sposobni da zamisle i stvore svet. Borhes priča priču o tajnom društvu koje izmišlja jednu imaginarnu zemlju koja se zove Uqbar, zatim imaginarnu planetu koja se zove Tlon koja je imaginarna u duplom smislu jer je izmišljaju naučnici i umetnici. Tajno društvo u našem svetu distribuira primerke enciklopedije o Tlonu. S druge strane Borhesova naučna fantazma u vidu enciklopedije jeste izlaganje njegove poetike: metafizika je vrsta naučne književnosti jer je određeni filozofski sistem subordinacija svih aspekata univerzuma jednom od njih; istorija univerzuma i sveta je tekst koji stvara potčinjeni bog kako bi se sporazumeo sa demonom; ne postoji koncepcija plagijata jer su sva dela dela jednog te istog autora koji je besmrtn i anonim; za civilizaciju na Tlonu vreme ne postoji jer je sadašnjost beskonačna, budućnost postoji samo kao nada sadašnjosti a prošlost kao uspomena vremena sadašnjeg itd. Čitava priča jeste strukturirana po sistemu priče u priči ili po sistemu umetanja što je postalo kasnije opšte mesto

postmodernog mimezisa: Uqbar najavljuje i oblikuje Tlon koji zatim najavljuje i oblikuje Orbis Tertius koji asimilira Tlon i svet u kome živimo (...)

Simboli su za Borhesa, očigledno, znaci prepoznavanja, zato kaže da „nema pisca svetskog glasa ako nije stvorio jedan simbol“. Simboli su slike koje nisu ničim uslovljene, oni objašnjavaju ono što je neobjašnjivo i nema tog komentara koji bi se mogao približiti totalnom objašnjenju. Ogledala, lavirinti, biblioteke, reke, ruže, mačevi, snovi i pustinje – to su samo neki od simbola koji se stalno pojavljuju u Borhesovim pesničkim tekstovima, prozi, esejima. Ovi simboli su postali karakteristični ne samo za njegovo celokupno stvaralaštvo i njegov zaštitni znak nego su poprimili obeležje karakteristike čitave savremene književne produkcije koju označavamo ambivalentnim pojmom postmoderna književnost. Svi su ovi simboli metafore sveta i naše pozicije u njemu, alegorijski zaštitni znaci. Velika Borhesova književna inspiracija, De Kvinsi, smatrao je da je ceo svet velika igra simbola u kojoj svaka stvar označava drugu stvar, a pisca je smatrao korisnikom simbola. Prisustvo ovih simbola u književnoj tradiciji je lako naći, ali oni nikada nisu bili uzdignuti na nivo dominante kao kod Borhesa, niko im nije pridavao takav metafizički značaj kao on. Borhes je naime verovao da bi se čitava svetska istorija mogla sagledati kao istorija nekoliko metafora ili kao istorija različitih intonacija nekoliko metafora.

Simbol ruže mu služi da označi trošnost stvari, njihovu efemernost, reka je tu da bi dala sasvim drugu dimenziju vremenu i životu, a san, kao kod Kalderona, označava kratkotrajnost života (...)

U folkloru i narodnoj književnosti svih kultura uvođenje snova u stvarnost jeste opšte mesto, međutim Borhesova originalnost je u tome što mu postupak stvaranja prozних tekstova na granici stvarnosti omogućava da čitavu egzistenciju prikaže kao san, da ukine vreme i najavi metafizičku koncepciju sveta (...)

Ogledalo upućuje na realnost koja nije u njemu nego izvan njega, ogledalo simboliše savest i autorefleksiju, ono umnožava svet, ono jasno pokazuje Borhesovu sklonost prema simetriji (...)

U tesnoj vezi sa slikom ogledala nalazi se i jedan drugi simbol. To je simbol dvojnika koji nam pokazuje da je ljudska priroda dvojnog, ambivalentnog karaktera. Tema dvojnika uvek naglašava njenu monstruoznost: dok jedan stvara drugi ruši (...) Tema dvojnika jeste omiljeno Borhesovo mesto i po mišljenju mnogih kritičara jedan od ključeva njegovog dela. Ona je skoro opšte mesto fantastične književnosti i dovodi u sumnju moral i stvarnost, dobro i zlo, noć i dan, um i ludilo (...)

Za ovog majstora kratkih pripovedačkih formi i mislioca nihilističke sklonosti, fantastična književnost nije način da se pobegne od stvarnosti nego sredstvo za izražavanje njene složenije vizije, a tema dvojnika jasno pokazuje da svet u kome živimo nije koherentan, da se u njemu mnoge stvari dešavaju izvan razuma, izvan moralnih i intelektualnih kategorija i da stvarni svet obiluje apsurdima i nesavršenostima (...)

Lavirint je simbol koji se u Borhesovim tekstovima vrlo često sreće; on nije samo kao takav usvojen nego i razrađen. U grčkoj mitologiji Dedal je stvorio lavirint da bi u

njega zatvorio čudovište Minotaura i da bi ga sprečio da iz njega izađe. Lavirint je paradoksalno mesto jer deli prisustvo od odsustva, spoljašnjost od unutrašnjosti, prostor od nepostojanja prostora, vreme od njegovog odsustva, a u njegovom centru se nalazi čudovište ili tajna. Lavirint predstavlja kontrolisani haos, ljudsku prirodu u aspektima koji su manje humani. Borhes ne bi bio Borhes kad značenjsko polje ovog simbola ne bi raširio: reka je jedna vrsta lavirinta, šuma takođe, grad je očigledno lavirint, biblioteka sadrži lavirinte i lavirinte... umetničko delo kao i čitava umetnost jesu lavirintske forme. Lavirint je omiljeni simbol mnogih pisaca; pomenimo samo Džojisa i Kafku. Parodični i ironični prozedei, shvatanje literature kao igre, takođe su opšta mesta Džojsovog pisma, ali kad je reč o lavirintu kod Džojisa se uvek nadamo da je u centru lavirinta još moguće prosvetljenje (epifanija), dok je u Borhesovoj koncepciji u centru lavirinta tajna. Različita koncepcija lavirinta je još uočljivija kad uporedimo Borhesa sa Kafkom: kod Kafke centar lavirinta zauzima neumoljivo „božanstvo“ ogromne snage, kod Borhesa nema ni Boga ni potrage za Bogom ni nade, ali ima nepoznanice i tajne. U svim Borhesovim lavirintskim projekcijama nailazimo na jasnu ideju da se u pojavnom svetu haosa i reda, zadovoljstva i bola, straha i radosti uvek traga za centrom koji je skriven, za centrom u kome su vreme i prostor jedno te isto: to je izvorište svakog porekla, stvaranja i odlazanja (...)

Nije samo umetnost vrsta lavirinta nego je to i jezik. U jednom od najinspirativnijih Borhesovih tekstova, „Vavilonskoj biblioteci“, tekstu koji bi se mogao smatrati i antimitom, sa dvadeset i četiri grafička znaka moguće je izraziti sve što postoji na zemaljskoj kugli a da nijedna knjiga ne bude slična: tačnu istoriju budućnosti, autobiografije arhanđela, bibliotečke kataloge, stotine i stotine lažnih kataloga, gnostička jevanđelja, komentare istih jevanđelja, komentare komentara, istinite priče o smrti, prevod svih knjiga na sve jezike, umetanje svake knjige u druge knjige itd. Borhesova biblioteka jeste jedna vrsta lavirinta u kome je zaustavljena istorija, u kome je fiksirano vreme u večnosti, i u kome je smisao odsutan. Ona ruši pojam Autora koji je tokom istorije bio vezan za pojam Dela. Ako se u Biblioteci nalaze sva moguća i imaginarna pisma na svim mogućim jezicima prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, u svim mogućim stanjima, zašto onda pisati, zašto govoriti ako je sve već napisano? (...)

Simbol lavirinta u tesnoj je vezi sa Borhesovom koncepcijom vremena. Naime, Borhesovi junaci lutaju raznim lavirintima u kojima se sve meša i sve ponavlja što savršeno odgovara koncepciji vremena u kojoj nema ni početka ni kraja. Za onoga koji luta lavirintima ne postoje jasne vremenske granice prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Ne tvrdi Borhes tek onako da je svet ogromna zagonetka čija tema je vreme i da priča o jednom čoveku ponavlja priču o čovečanstvu. Zatvorenom, kružnom prostoru odgovara i zatvoreno, kružno vreme (...)

Zagledaju li se dublji prozni postupci koje Borhes koristi da bi izrazio svoje koncepcije, lako će se приметiti da razni oblici pripovedanja u prvom licu, uzglobljavanja, navodnih istraživanja, mistifikacija, prezentovanja priča kao različitih pisanih,

esejističkih ili kritičkih dokumenata počivaju na simbolu i metafori Knjige. Mnogi kritičari stoga tvrde da je pravi predmet Borhesovog dela, osim fantastike i metafizike, sama Književnost. Još tačnije, Borhesovo delo može da se shvati kao Knjiga koja objašnjava sve druge knjige, a to je ono što upravo ne postoji u njegovoj „Vavilonskoj biblioteci“ (Flober je davno sanjao o knjizi koja govori o knjigama). U tekstu pod naslovom „Tlon Uqbar Orbis Tertius“ skoro da je izložena imaginarna sveukupnost sveta Knjige: svaka knjiga mora posedovati sveukupnost mogućih varijacija i njihovih suprotnosti; književnost bi trebalo da svi stvaraju a ne posebne osobe zato što pojam posebnog autora nije saglasan sa neprikosnovenošću Knjige; Knjiga je uvek nezavršena, otvorena, ona se uvek sanja; osporavanje literature jeste sastavni deo književnosti, a književne vežbe, mistifikacije, podmetanja i umetanja jesu suštinska svojstva Igre, Imaginacije. Književnost je po Borhesovoj koncepciji kombinatorna umetnost, umetnost intertekstualnosti. Borhesove knjige uvek govore o imaginarnim knjigama koje su najčešće izmišljene. Tekst (Knjiga) nije samo lingvistički objekat, tekst (knjiga) je mesto susreta autora i čitaoca, tekst (knjiga) nije biće ali jeste želja da to bude. Imaginacija nije istina, nije celovita i osnovna istina, ali svakako jeste najbolji put prema njenom otkrivanju i pokazivanju našeg lica.

Borhes-pisac je istovremeno i Borhes-čitalac. Njegova originalnost je između ostalog i u tome što fikciji daje dimenziju teorijskog razmišljanja, odnosno što sebi kao autoru namenjuje funkciju junaka. Borhes mistifikuje sebe kao pisca, sebe kao čitaoca i svaki svoj tekst ponaosob. Borhes je istovremeno i Pjer Menar iz priče „Pjer Menar autor Kihota“ i Mir Bhadur Ali iz priče „Približavanje Almotasima“. Eruditski komentari, pozivanje na lažne i istinske izvore, približavanje i udaljavanje od realnih i izmišljenih dela, kritikovanje imaginarnih i stvarnih dela, originalni pogledi na književnost – sve to doprinosi stvaranje sasvim osobene književnosti koja bi se mogla imenovati kao „književnost drugog stepena“ ili „palimpseistička književnost“ a to je književnost koja priznaje da koristi književne tekstove u svoje svrhe, književnost koja negira realistički mimezis, kopiranje stvarnosti. Kod Borhesa literatura nije više kopiranje sveta, ona je nezavisni, „paralelni“ svet, koji egzistira na sopstvenim zakonitostima.

Profesor Miroljub Joković uložio je veliki trud da bi nam približio suštinu magičnosti i veličine Borhesovog stvaralaštva.

Divim se raskoši magičnosti Borhesovog dela, njegovoj neverovatnoj erudiciji, oštini duha, njegovom blistavom umu, ogromnom bogatstvu njegove imaginacije i toliko predanoj posvećenosti književnosti.

Divim mu se, ali mu „ne verujem“ jer mi se od njegovih „izmišljotina“ pamet muti. I ne prihvatam njegovo preziranje stvaralaštva velikana ruske književnosti. Nije dovoljno biti Borhes i biti Velik.

Rekoh već, poetika postmoderne književnosti mi ne prija.

Ako prihvatim Jokovićevo tumačenje Borhesove „Vavilonske biblioteke“ koje glasi: „Ako se u Biblioteci nalaze sva moguća i imaginarna pisma na svim mogućim jezicima prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, u svim mogućim stanjima, zašto onda pisati, zašto govoriti ako je sve već napisano?“, onda je vreme da prestanem da šiljim olovku.

Međutim, preda mnom je još jedan izazov – kako da shvatim sledbenike postmodernizma? Naročito jednog od njih, Davida Albaharija, koji u *Novoj priči* kaže: „Nema novih priča. Svaka priča je stara, već poznata i bezbroj puta ponovljena.“ U pokušaju da Albaharija dobro razumem može mi pomoći tumač njegove poetike, Srđan Tešin, koji tvrdi da „to ne znači da bi trebalo da prestanemo da pričamo, jer time svet činimo smislenim, čak i ako je, poput *Koana od priče*, to pričanje apsurdno“.

I, kao što vidimo, vremena i mesta za nove priče ima. Jer, NISU SVE PRIČE ISPISANE. Ako ništa drugo, „rekla-kazala priče“ uvek su nam pri ruci da popunimo prazan hod inventivnosti.

No, da se malo uozbiljim.

Ako Srđan Tešin (u *Politici*, 3. januar 2015, str. 4) tvrdi da je „neko tačno napisao da je priča nacionalni žanr nove srpske književnosti“, ne mogu da se složim sa Albaharijem da „nema novih priča“.

Doduše, po mišljenju Srđana Tešina, „bez obzira na vitalnost srpske kratke priče, ona je danas marginalizovana i ne može da parira romanu po brojnosti publike i tiražima“.

Pitanje je – šta je priča, koliko duga treba da bude da ne bi prešla u novelu, koliko kratka treba da bude da se ne bi smatrala stihom, frazom ili grupom reči? Da li priča sačinjena od jedne reči može biti priča? U stvari, da li broj reči, ili nešto drugo određuje neku formu da bismo je nazivali pričom?

Srđan Tešin navodi Albaharijevu priču *Koan od priče* (koja kaže: „Ako podignem ruku, reče on, kuda će moja ruka otići?“), a koja je objavljena pre tri decenije u kultnoj knjizi *Fras u šupi*) kao jednu od prvih fleš fikcija na srpskom jeziku. Albahari svoje kratke priče naziva sažetim pričama, a priča *Koan od priče* jedna je od najsazetijih koje je napisao. Inače, najkraća Albaharijeva priča jeste *Usamljenost*: „Ponekad, dok hodate, prate vas mnoge životinje.“

Tešin naglašava da je „Albaharijeva poetika kratke priče zasnovana na principima *poetike sažimanja*, koja je karakteristična za njegov pripovedački opus“, i da kratke priče Davida Albaharija „predstavljaju sam vrh srpske književnosti novog doba“.

Mudrovanje o tome šta je prava priča potpuno me „razluđuje“, oduzima mi pamet. U pričama *Lepota rečenice*, *Nezapisano* i *Neprimećena priča* Albahari pravi razliku između *prave* i *lažne* priče:

„Prava priča je odsustvo priče.“

„Jedine prave priče su one koje ostaju nezapisane.“

„Priča je, davno je to neko rekao, odsustvo priče.“

E, sad je stvarno dosta „fantaziranja“, gospodine Albahari! Ako ovako nastavite, srušiće Vam se vrh brdašceta na kojem stojite.

Tešin, međutim, dalje pojašnjava:

„Glavni kvaliteti priče leže u njenoj odsutnosti (usled sažetosti do nivoa atoma, ali i nezapisanosti) i sposobnosti da laže, jer je privid privida“ i *govori onim što nije rekla, odnosno (...) objašnjava oduzimajući od celine (a ne dodavanjem celini kao što se radi u romanu)*.

Ko razume gospodina Tešina, i gospodina Albaharija, shvatiće šta predstavlja „sam vrh srpske književnosti novog doba“.

Priznajem da shvatam da ništa ne razumem. I da ne bude po onom narodnom – „pričam ti priču“, reći ću glasno:

Dosta mi je

- „umnih zagonetki bogatih logičkim apsurdima i paradoksima“, umnih zagonetki koje razotkrivaju „neadekvatnost logičkog mišljenja“, a služe „postizanju prosvetljenja“
- ubeđivanja velikog maga fleš fikcija da „sažeta priča mora da sadrži nešto što izneverava čitaočeva iščekivanja, bilo u pozitivnom, bilo u negativnom smislu“
- „lirskog naboja i sažetosti što otvaraju mogućnosti za bezbrojne interpretacije“
- uputstava kako da čitam kratku priču, i šta da od nje očekujem: trenutno prosvetljenje, prepoznavanje nečeg starog, saznavanje nečeg novog
- „poetike sažimanja ičega prosvetljujućeg“
- gotovo metafizičkog „otkrivanja bezbrojnih literarnih svetova“

Dosta mi je

- skrivenih značenja
- poigravanja logičkim zakonitostima
- verbalne gimnastike koja traži „dublje tumačenje“
- apsurda i aporije (nerešivih problema koji proizilaze iz sukoba dva protivrečna logička suda)
- pozivanja na paradoksalno tumačenje
- dresiranje da ne razmišljam svojom glavom, da se prepustim lenjosti uma

David Albahari, međutim, ne odustaje, pa kaže: „Pripovedanje je, dakle, zavaravanje, (...) priča je, znači, laž“. Na to mu odgovaram – dosta je bilo toga da me kratka priča zavodi, i da me navodi na pogrešan put, da se autor sa mnom sprda, da me zavarava i laže!

I, konačno, dosta je bilo

- dominacije lažnih vrednosti i lažnih veličina
- nameštaljki i podmetanja nogu
- falsifikata i plagijata
- zavirivanja u tuđe bašte i rasade mašte
- razgrtanja tuđih plotova

- kojekakvih interesa i pohlepe
- satiranja stvaralaca drugačijeg pogleda na svet
- zatiranja talenata
- uništavanja duhovnih vrednosti
- obesmišljavanja lepote reči

Dosta je bilo postmodernističkog zamajavanja. Vreme je za nešto drugačije, bez prefiksa *post-* i bez prefiksa *neo-*. Teoretičari književnosti, ponudite rešenje. Pronađite naziv za formu koja se koprcu u svom bezizlazu. Književnici sveta, vratite dušu čoveku dok još nije kasno.

Za kraj ovog mog izlaganja nudim vam definiciju kratke priče koju je dao engleski književnik, Somerset Mom.

„Ona je prozno delo koje se bavi jednim događajem, materijalnim i duhovnim, koje se može pročitati u jednom dahu; ona je originalna i mora biti iskričava, ubedljiva i impresivna, mora imati jedinstvo efekta i utiska. Mora biti od početka do kraja ujednačena.“

Ako ste željni čitanja, dragi sagovornici, nudim vam **30** kratkih priča (**šest** priča iz KNJIŽEVNIH NOVINA, broj 1226–27 Beograd jun–jul 2014; **četnaest** priča iz *Antologije najkraćih neobjavljenih priča časopisa AKT*, Valjevo, 2008; **deset** vlastitih priča, jer sam se i sama „igrala“ kratkom formom) naših prozaista koje mogu povećati korpus ovog žanra na srpskom jeziku.

KNJIŽEVNE NOVINE

Broj 1226–27 Beograd jun–jul 2014, str. 11–12

1. Ana Đuričić
 ČOVEK NA ULICI

Knez Mihailova ulica. Cigani sviraju čoček, ljudi prolaze, zima je. Osećam ritam u koracima, osećam pokret u duši i vidim čoček na radosnim licima nepoznatih ljudi.

2. Živorad Stojanović
 ŠUM KRILA

Bife na uglu. Ne sećam mu se imena, ali znam da sam u njega često svraćao „na po jednu“. Leti je u njemu vladala blažena hladovina a zimi prijatna toplina.

Vlasnica je doletela sa neba i otvarala ga i zatvarala. Niko je nikad nije video, ali su svi čuli šum krila.

3. Mirjana N. Matarić
MOJ NAJKRAĆI ROMAN

Bio je lep kao grčki bog, a naša ljubav jedna od onih na prvi pogled, pa dok nas smrt ne rastavi. Tolstoj nije verovao u takvu ljubav, ali se baš tako oženio. Posle venčanja, ništa više što bih rekla ili uradila nije bilo prihvatljivo.

4. Miroslav Todorović
TAČKA

Konačno je završio životopis. Iza brda reči stavlja tačku. Zapanjen gleda kako tačka oživljava i raste, plavi rukopis, ispunjava sobu i sve unaokolo.

I On se, ni sam ne znajući kako, nađe u mraku u kome se ni prst pred okom ne mogaše videti.

5. Miljurko Vukadinović
PROZONEM

I ova je priča klizavi klitoris duše- zateban, čitateljko/čistiteljko, o...

6. Branislav Veljković
NAIŠAO JE

Nakon dugog tumanjanja po pustom gradu, jedini preostali čovek na Zemlji, seo je na tramvajske šine da se odmori. Naišao je tramvaj, i pregazio ga.

ANTOLOGIJA – Najkraće neobjavljene priče časopisa „AKT“
Valjevo, 2008

1. Miljurko Vukadinović (prva nagrada žirija)
REKVIJEM ZA ISKUŠENIKA

Kad nema žena ja pišem.

Ne znam gde žive i gde umiru žene bez kojih ne mogu da pišem.

Iza debelih zidova – ne, preko reke i u šumi – da.

Onu najgušću i najsamiju – velegradsku, sinko.

Ovaj periferijski zmaj piše u postelji, na Durlanu, dok sav pošten svet čita, tuca ili trpi.

2. Olga Lalić Krovicka (treća nagrada žirija)
JEDINA ŠANSA

Ana je verovala u grad pun svetla. Kada je ušla u prvu ulicu grada, sva su se svetla ugasila, sem jednog. Ana je ušla u njega i postala anđeo.

3. Rade Đokanović (pohvala žirija)
DOBRA DUŠA

Ne mogavši da podnese optimizam mrava, natovarenog mrvom, duplo većom od svoje krhkosti; boso stopalo je pomerio i malo zavrteo u prašini.

4. Miljurko Vukadinović
MILJURKOV ŠAL

Moguće je, rekoh, u jednom trenutku da vam padne na um da se iza svega ovoga krije neka vruća vekna duže proze koju, ovim putem, pretvaram u nešto što svakako niste imali u vidu.

5. Živorad Stojanović
MI SAMI

Iz života može da se isklizne, kao sa skijaške staze, a može i da se baulja, kao kroz pustinjski pesak, korak po korak. Obrisi, siluete su ispred, ali i iza nas. Ko o tome brine, misleći naše misli, ako ne, verovatno, neko koji je toliko sličan, da uskoro počnemo da verujemo, da smo to mi sami.

6. Milivoj Kostić
LIKOVNA KOLONIJA TAMNI VILAJET

Jedne oblačne noći, dakle bez mesečine, grupa slikara pronašla je ulaz u Tamni vilajet...

Jedan za drugim gnječe stazu, nestaju u pećini, svi osim mene.

Bežim na brdo i proklinjem glasove koji me dozivaju. Mokraćom beležim krug oko sebe i sedam u njegov centar. Režem ruku i crtam mapu izgubljene zemlje.

7. Budimir Kolarić
ČEKANJE

Život mu se počeo ponavljati: isti dani, iste noći, isti doživljaji, ista drvena klupica na kojoj je svakodnevno čekao sebe.

8. Vesna Denčić
SLIKA U MRAKU

Proviruje ispod jorgana. Pogledom dodiruje poznate predmete. Delove nameštaja tek ovlaš okrzne, da kasnije ne bi morao da ih doctava.

9. Zoran Nikolić Mali
MATERIJA

Reinkarnacija je nešto u šta počinjemo stvarno da verujemo zato što dobro znamo šta je materija: menja oblik u nešto drugo.

Za čoveka koji je loš, kažem da je govno.

10. Marek Čuku
OPIS SVETA

Moj opis sveta je nesavršen. Ne poznajem potpuno sebe, dakle stih koji postaje takođe u potpunosti ne odražava stanje moga duha.

Kad bi postojao Bog, bio bi – prema definiciji – savršen pesnik. Svet je savršen, dakle Bog postoji.

11. Rade Đokanović
SL. BELEŽNICA

Nisu zabeležene priče koje su kružile gradom.

12. Danijela Glišić
ZMIJA

Zmija je kao sklupčana zavist. Protegne se taman koliko joj treba. Ujede a ne proguta. Boli. Ljigava je. Ja se nje bojim, kao i sva deca koja se boje!

13. Vojislav Bujanja
PAS

Već noćima slušam kako tužno zavija pas sa terase na spratu iznad mog stana. Sinoć ga više nisam čuo.

14. Zvezdana Balan VRT

Kroz prizmu suze, tajanstveni pogled mesečeve senke, prati mi treptaj oka. Saplitanjem ometena da stignem na mesto najlepšeg svetla u tami. Odsjaji peku zenice, pružanje patnje oslikava u sivo-beloj masi oblike traženja.

Kruženje pogledom srne, a svešću poremećenog uma, sakri istinu duboko u nekom mesečevom džepu iscepanog sna. Daleko je i hladno to što ponekad *nema* potrebe da raste...

Postoji nebeski vrt za prolaz u nepoznato crnilo stvarnog života. Nemoj da me teraš da ga tražim...

Deset kratkih priča

Odabrane kratke priče Branke Gajović

Devet priča iz rukopisa, deseta objavljena u

KNJIŽEVNIM NOVINAMA, br. 1230–31, Beograd, oktobar–novembar
2014, godina LXVI

1. Istina

Nemilice smo trošili trenutke sreće kupujući darove neba kao zalog za buduću prošlost.

2. Beg

Belo tkanje snova pretvorilo se u crnu pređu stvarnosti. Izgubila sam se u snovima. Moram da uronim u sebe da razmeđim san od jave.

3. Sigurna luka

Ušunjala sam se u bakin krevet, pod perinu, da potražim snove detinjstva. Šta sam tamo zatekla? Toplo, ušuškano, sigurno skrovište mraka u kojem radost spava.

4. Dijalog

- Kud se tako žuriš? – upita me savest.
- Da uteknem u sebe.
- Zar nema neko drugo mesto za skrivanje? Tamo je tesno i zagušljivo. Tamo ćemo izgarati od „žara“ borbe za prevlast sopstvenog ubeđenja.
- Pa neka! Neko će na kraju morati da popusti.

5. Iznenadenje

Jedan listak boje starog zlata zaljuljao se na tankoj brezi. Izvitoperio se i pao na dlan jednog sredovečnog prolaznika u sivom kaputu. Napustio je grančicu iz koje je provirio u svet. Iako nije bilo povetarca da ga zanjiše. Ni daška vetra.

Na stazici pod kitnjastom žutom krošnjom breze belog izljuspalog stabla nije bilo nikog drugog osim ovog prolaznika u sivom kaputu. Ispružio čovek dlanove, okrenuo ih prema nebu. Umesto kapljica kiše iznenadio ga je svenuo listak... U oktobru!?

6. Privedenje

Dremljiv, gotovo usnio, jedan prosedi starac sedi u gradskom parku. Podiže kapak levog oka da u svoj zatamnjen vidokrug primi zračak svetlosti. Ispred njega, učini mu se, zanjiše se suknja zgodne mlade žene. Stari čovek otvori i desno oko. „Da li sanjam?“, prošapta. Šuštanje ženske odeće uznemiri mu uši. Plašeći se da ga privid ne napusti, starina ustade drhtureći, ispravi kičmu, zakorači u pravcu minule čežnje, i...

Na stazici ispred klupe – izglangane cipele spale sa staračkih nogu što krenuše stopama mladosti. I kamen. Ne previše uočljiv, niti mali za veliki vapaj uvenule duše.

7. Nadigravanje

U uramljenom ogledalu, gledali se lice i naličje zbilje. Netremice, dugo. Najedared, lice namignu na jedno oko. Naličje na oba. Onda lice zažmuri na oba oka. Naličje samo na jedno. Potom lice spusti dopola kapak jednog oka. Naličje raširi obe zenice. I tako naizmenično, igra se nastavi u nedogled, sve dok jedno obličje ne udari u ogledalo. Puče zrcalo. Razbi se u paramparčad. Lice nestade u krhotinama naličja.

Osta zbilja i bez lica i bez naličja.

8. Život

Izgleda da me prati. Stalno mi je za petama. Čini mi se da me ni na tren ne ostavlja samu. Kud god da krenem sa naramkom problema, krene i on sa svojim tovarom. Gde god da stanem da preda'nem, stane i on, al' ne skida tovar. Okrenem li se da proverim šta mi radi iza leđa, skloni se u moju senku. Znam, tu je, al' ne znam zašto me već jednom ne pretekne i pokaže mi šta treba da radim da ga se otresem. Mislim, tog tovara koji taj moj večni saputnik nosi. Tako bih i njega samog lakše podnosila. Možda bih ga tad i pustila da me konačno pretekne.

9. Poruka

Neka nevidljiva sila vukla je Sonju da zaviri u poštansko sanduče. Kroz okrugao otvor proturila je kažiprst i napipala *nešto*. Nestrpljivo je otključala vratanica i izvukla mali beli koverat. A u njemu – poruka: „Daj mi samo jedan minut vremena, i videćeš da večnost nastupa odmah! – Nikodin N.“

Sonji nije trebalo mnogo vremena da shvati o kom se mladom čoveku radi, ali je bila sumnjičava prema njegovoj samouverenoj izjavi.

Pošto je usledilo još nekoliko novih poruka, devojka je prihvatila „poziv na igru“, kako je sama protumačila ono što joj je zaljubljeni mladić predlagao.

„Igra“ je trajala punih pedeset godina. I nije se završila. Samo su njeni učesnici zamenili uloge. Sada Sonja Nikodinu piše poruke:

Kažu – Život je igra!

Hvala ti na krpicama što mi detinjstvo čuvaju u duši.

Kažu – Život je san!

Hvala ti na oplođenoj mašti što mi krilati javu.

Kažu – Život je borba!

Hvala ti na udvojenoj snazi što mi zlo i nepravdu tamani.

Kažu – Život prolazi!

Hvala Bogu da si sa mnom u večnosti.

10. Velika očekivanja

Obuvala se, izuvala se, preobuvala se. Oblačila se, svlačila se, preoblačila se... Nebrojeno puta promenila je obuću i odeću uporno pokušavajući da nađe pravu „stvar“ u kojoj će izgledati baš onako kako je zamišljala da treba da izgleda na rivi tokom promenade – privlačno, ne provokativno, ali dovoljno izazovno da privuče poglede „svih“ muških šetača.

Kad je konačno odabrala najbolju kombinaciju – crne pletene sandale s punom petom i tesnu belu haljinu od streča, stala je pred dvokrilna vrata terase i počela da odmerava prolaz između dva krila. Stajala je ispred levog, desno pomerala desnom rukom, podešavala ga da bi se u njegovom čistom staklu ogledala otpozadi. Gledajući u odraz svoje pozadine, u onom levom krilu ispred sebe, lagano je pomerala desno tamo-amo, tražila ugao iz kojeg se najbolje vidi kako izgleda straga, odakle je gledaju oni što idu iza njenih leđa. I, kao da se iza nje nalazi gomila njenih obožavalaca, nesvesno je počela da njiše kukovima, da vrcka... Da rukama povlači krajeve haljine čas naviše, čas naniže... Da nervozno izvlači rubove tesnih gaćica što su joj se usekle u mesnate guzove i na momente ličile na „tange“. Nezadovoljna širinom svoga struka, uvukla je stomak, zategla kaiš do krajnje rupice. Napregla se gotovo do prsnuća pluća da bi u njima dah zadržala i time istakla vitkiju figuru...

Više od pola sata trajalo je to njeno „montiranje“ pred dvokrilnim vratima terase hotelske sobe u kojoj se smestila da provede deset „obećavajućih“ dana na moru.

Konačno, usledilo je nekoliko njenih simpatičnih postupaka redom: poslednji pogled u provizorno ogledalo, u svoj izgled spreda, pa poljubac sa dlana upućen sopstvenom liku, i pozdrav samopodrške – Čao, ribo!

Sva ushićena i poletna, strčala je niz hotelske stepenice. Za tili čas našla se na trotoaru prepunom šetača. Zakoračila je smelo i uplovila u beskrajnu reku turista. Nošena bujicom razdraganog sveta nije ni primetila da se iznenada našla na čelu grupe zgodnih, moderno odevenih mladih žena. I, taman kad je pomislila da je na pravom mestu, jedan elegantno obučeni muškarac s naočarima za sunce navrh glave i fotoaparatom oko vrata uzviknu: „Ko je ovu kokošku pustio ovde!“

Poštovani sagovornici, uzimajući u obzir sve što su prethodno navedeni pisci i književni kritičari rekli, kao i sve ponuđene priče, sami prosudite kuda ide srpska kratka priča.